

zetekben, börtönökben, hasonlóképpen a gyermekei is, de csak is addig, míg azok nem kerülnek rossz környezetbe. Rossz környezetben ugyanis az addig lappangott és elnyomott öröklött szenvedélyek előtörnek és az öröklött természet teljes egészében ismét megjelenik. A nevelés tehát az alaptermészetet (genotípust) nem változtathatja meg, mintahogy a kertésznek vagy állattenyésztőnek sem áll módjában növényeinek vagy állatainak a természetét (genotípusát) pusztán környezethatással megváltoztatni. Ez csak külsőségekben, a fenotípusban nyilatkozhatik meg. A külvilág hatásait különösen a tuberkulózis esetében tapasztaljuk. Dohányzás, rossz táplálkozás, kicsapongó élet, mind elősegítik a tüdővész fellépését. Az alkoholnak, tuberkulózisnak, vérbajnak külsőleg és belsőleg is megvan a maga romboló hatása. Az alkoholizmus és a lelki betegségek között szoros kapcsolat van, amit a statisztika is igazol. Ha e betegségeket előidéző hatások a fiatal szervezetet érik, úgy sokkal nagyobb rombolást fejtenek ki, mint a már kifejlődött szervezetben. A külvilág csak megvalósítja a szervezetben lévő kezdeményeket. A nevelő működési lehetősége ezek szerint korlátozott. Neki csupán fel kell ismernie ezeket a kezdeményeket és ha azokat kedvezőeknek látja, úgy minden lehetőséget megadni, hogy azok teljes mértékben ki is fejlődjenek annyival is inkább, mert minden kezdemény a fejlődésének végső határát magában hordozza. Ez is mutatja, hogy a nevelés korlátozott. A született gonosztevő alaptermészetét semilyen börtön vagy nevelés nem tudja megváltoztatni, mint ahogyan abból, akinek születésétől kezdve nincs zeneérzéke, vagy zenei hallása, kiváló hegedűs nem lehet sohasem.

Dr. Greguss Pál

Nevelés és átöröklés

Bármely munkakörben akkor vagyunk képesek igazán szakszerű, eredményes teljesítményre, ha ismerjük a reánk bízott megmunkálendő anyagot, ismerjük annak szerkezetét, eredetét, természeti adottságait. Nem lehet jó asztalos az, ki a különböző faanyagok eredetét, szerkezetét, speciális sajátságait nem ismeri, nem szakember az a lakatos, aki nem tudja, hogy természetadta sajátságaiknál fogva mi várható az egyes fémektől. Hiszen minden anyag csak eredeti sajátságaihoz alkalmazkodva, ezektől kitűzött határokon belül formálható.

Ugyanez áll a nevelőre is. Csak az végezhet igazán szakszerű, eredményes pedagógiai munkát, aki ismeri a reábízott gyermek eredeti, természetadta sajátságait, hajlamait, tud azokhoz alkalmazkodni és tudja nevelői munkásságának célját is az így megadott keretek szerint kitűzni. Amde — merülhet fel az

ellenvetés — éppen az a kérdés, vajjon van-e ember és ember, illetve gyermek és gyermek között ilyen *természetadta, véle-született különbség* és nem éppen csak a nevelés, illetve a különböző környezethatások hozzák-e létre az egyéni különbségeket? Hiszen az ember nem anyag, nem fém, nem fa, hanem élve-ven testi és lelki adottság. Miért ne tekinthetnők tehát az összes embereket legalábbis lelki hajlamaik, velük született lelki adottságaik, szellemi tehetségeik szempontjából eredetileg tel-jesen egyenlőknek?

És hány szülő, sőt hivatásos nevelő is vallja, legalább a gyakorlatban, ezt a *teljes emberi egyenlőséget*. Hány szülő kény-szeríti gyermekét bizonyos tanulmányokra vagy életpályára, a-nélkül, hogy megfontolná, vajjon megegyezik-e az a gyermek, veleszületett hajlamaival. »Ha más képes volt, te is el tudod végezni« — hangzik a megfellebbezhetetlen ítélet. És hányszor hallja az iskolában is tanáraitól az ilyen szegény botcsinálta tanuló: »Ha más még tudta tanulni, miért nem tudod te is!« Ha az eredmény nem kielégítő, okát egyedül erkölcsi hibákban, a szorgalom, az akarat hiányaiban keresik, amin a legváloga-tottabb büntetésekkel próbálnak segíteni. Pedig sokszor csak azért nem tud az ilyen tanuló másokkal lépést tartani, mert ép-pen »más«, másféle adottságokat, hajlamokat, tehetségeket ho-zott a világra. Ez a legkézenfekvőbb magyarázata annak, hogy a teljesen egyforma nevelésben, oktatásban részesülő gyermekek is olykor igen különböző módon fejlődnek. Hiszen, ha mind-nyájan egy anyagból lennének gyúrva, bizonyára sikerült volna már oly nevelési módszert kitalálni, mellyel mindenki egyfor-mára, illetve bárki bármivé nevelhető.

De ha vannak bennünk már eredetileg, születésüktől fogva különböző egyéni adottságok, honnan vesszük ezeket? Nyil-ván azoktól, kiktől egész életünket kapjuk, t. i. szüleinktől, elő-deinktől. Vagyis nem jövünk mindnyájan ugyanazon, teljesen egyforma nyersanyagként a világra, hanem elődeink különböző-sége szerint más és más hajlamokat öröklünk. E megállapítá-sunk azonban korántsem olyan egyszerű, magától értetődő, hogy egyszerűre minden kétséget eloszlatna és problémánknak hosszú, érdekés története van.

A pedagógia kezdettől fogva inkább a nevelés nagy lélek-fórmáló hatását hangsúlyozta az örökölt hajlamokkal szemben. Az átöröklés jelentősége a pedagógiai elmélkedők részéről hosz-szú ideig alig részesült figyelemben. Az egyén fejlődését első-sorban, sőt szinte kizárólag a nevelés eredményének tartották és a nevelői hatásnak úgyszólván korlátlan hatalmat tulajdoní-tottak. A legújabb korig a nevelők nagy többsége hajlott ahhoz a felfogáshoz, hogy megfelelő nevelés, környezethatás, kellő szorgalom és kitartás mellett bárki épügy lehet kiváló festővé, mint világhírű matematikussá. Különösen a *renaissance* kora

óta erősödött a közvéleményben az a meggyőződés, hogy az emberek születésüknél fogva teljesen egyenlők, mindenre egyformán determináltak, illetve még teljesen meghatározatlan lények. Születésünkkor teljesen meghatározatlan, de mindenképpen egyaránt formálható nyersanyagként jövünk a világra és csupán a nevelés, a környezethatás alakít különbözőképpen meghatározott egyénekké. Főleg a *felvilágosodás* korának gondolkodói hatották át a nevelés mindenhatóságába vetett fanatikus meggyőződés. E kor közvéleménye a nevelés megreformálásától várta az egész emberi nem teljes megújódását egy egészen új, jobb, tökéletesebb generáció világrajövetelét. A legnagyobb elmék, *Locke* és *Leibniz*, *Helvetius* és *Kant* a legnagyobb elragadtatással nyilatkoztak a nevelésnek mindent átalakító hatalmáról. Érthető, hogy ez a kor adta a nagy pedagógusok egész seregét, amilyenek *Basedow*, *Salzmann*, *Pestalozzi* és a kormánykörök is hatalmas arányokban kezdték felkarolni a nevelés ügyét.

Ez a túlzott bizalom a nevelésben a XIX. század folyamán kezdett megcsappanni, sőt ellenkező irányzat, szélsőséges pesszimizmus kezdett kialakulni, mely a nevelés hatalmát kétségbevonva, mindent az örökölt hajlamokkal igyekszik magyarázni.

Az átöröklésnek a nevelést befolyásoló, korlátozó jelentőségét egyes gondolkodók már régóta felismerték. *Platonnak*, a nagy görög filozófusnak állambölcseletében és neveléseméletében is egyik vezérgondolat az átöröklés jelentősége. *Aristoteles* szintén sokat foglalkozik a problémával. Mindamellet csak a múlt században indul meg általánosabb érdeklődés és behatóbb vizsgálódás az átöröklés problémái körül. A bölcselet részéről elsősorban Schopenhauer igyekszik az átöröklés fatalisztikus jelentőségét igazolni. Majd a természettudomány is *Lamarck* és *Darwin* elméletei alapján mind nagyobb érdeklődéssel kezdi vizsgálni a problémát. Az átörökléstan lassankint divatos elméletté lesz, mely a legkülönbözőbb tudományok terén, sőt a szépirodalomban is érezteti hatását. Ezzel együtt az átöröklés jelentőségét is kezdik mindjobban hangsúlyozni. Egyesek e téren egészen szélsőséges determinizmusig haladnak. Egész egyéniségünket, összes testi és lelki sajátságainkat tisztán az örökölt hajlamokkal igyekeznek magyarázni, amik mellett a nevelésnek, környezethatásnak vajmi kevés szerepet juttatnak. Az embert csak szükségképeni természettörvények alapján működő automatának tekintik, melynek működését irányító szerkezete az elődöktől nyert átöröklési anyag.

Az átöröklés mibenlétének, szabályszerűségeinek behatóbb ismerete azonban csak századunk elején kezdett elterjedni. *Mendel* Gergely ágotsonrendi szerzetes már a múlt század második felében megállapította ugyan a modern átörökléstan alapelveit. *Versuche über Pflanzenhybriden* (1866) c. munkájában, mely azonban korának darwinista diadalmámora mellett úgyszólván semmi figyelmet sem keltett. Csak akkor kezdték a kiváló brünni

apát tudományos eredményeit értékelni, amikor 1900-ban, körülbelül egy időben *Correns*, *De Vries* és *Tschermak* újra felfedezték Mendel törvényeit, melyek azóta is a modern átörökléstan alapjai.

E modern átörökléstan szerint testi és lelki hajlamaink mint *diszpozíciók*, létezésünk első pillanatától kezdve megvannak bennünk. E diszpozíciók anyagi hordozói a sejtek magjainak *kromoszómái*, illetve az ezekben feltételezett *gén*ek. Az öröklődő hajlamokat az elődökről az utódokra az ivarsejtek kromoszómái viszik át bizonyos törvényszerűségek szerint. Mendelnek éppen az a nagy érdeme, hogy e törvényszerűséget sikerült hoszszú, fáradságos vizsgálatok alapján feltárni és ezzel az átörökléstant misztikus homályából kiemelve, szinte exakt tudománnyá tenni. Ez az exaktság természetesen nem annyit jelent, hogy most már minden születendő egyénnek összes örökölt hajlamait teljes pontossággal előre meg tudjuk állapítani. Az örökléstan csupán valamely hajlam öröklődésének *valószínűségét* tudja a *valószínűségszámítás* matematikai formuláival megadni a szülők megfelelő hajlamainak ismerete alapján. Ez a valószínűség azonban bizonyos körülmények között erősen megközelítheti a teljes bizonyosságot, nagyobb számú utód esetén pedig az utódok örökölt hajlamainak megoszlása nagy mértékben megegyezik a matematikailag előre kiszámítható viszonyokkal. Ezért a modern átörökléstan gyakorlatilag is értékesen alkalmazható a növények, az állatok, sőt az ember öröklődési jelenségeinél, lehetséges *többé-kevésbé valószínű prognózi*st adnunk az utódok örökölt hajlamaira vonatkozólag.

De vajon alkalmazhatók-e ezek a biológiai vizsgálódások alapján nyert megállapításaink a *lelki hajlamok* öröklődésére is? Hiszen a nevelőt ez utóbbiak nem kevésbé érdeklik, mint az öröklődő testi hajlamok. Bizonyos összefüggés e kettő között mindenesetre várható már a test és a lélek szoros kapcsolatából is. De az idevágó pszichológiai vizsgálatok közvetlenül is igazolják, hogy lelki hajlamaink öröklődésénél hasonló szabályszerűségek érvényesülnek, mint a testi hajlamok terén.

A lelki átöröklés menete természetesen nehezebben tanulmányozható, különleges módszerek szükségesek hozzá. Legnyilvánvalóbb és legkönnyebben megállapítható a lelki átöröklés jelentősége a *kiváló tehetségek* és a *lelki degeneráltak* körében végzett *családkutatások* útján. E családfáknál szembetűnő, hogy mily nagy számban halmozódnak egyik részről a kiváló egyének, másik részről a degeneráltak, ami csak a család átöröklési anyagával magyarázható. Nehezebben vizsgálható a *közepes tehetségek* öröklődése, pedig a nevelőnek a gyakorlatban legtöbbször nem senikkel vagy elmebetegekkel, hanem a közepes tehetség különböző fokaival van dolga.

Megfelelő módszerekkel azonban e téren is megállapíthatunk

bizonyos szabályszerűségeket. Így *Peters* a nagyszülők, szülők és unokák iskolai bizonyítványainak összehasonlításával azt találta, hogy nagy számok esetén az utódok bizonyítványa átlagban az irányban tér el a középtől, mint az elődöké. Sőt e statisztikai összefüggések a Mendel-féle szabályok érvényességét is mutatták az iskolai tehetség öröklődése terén. Lehet ugyan kétségbevonnunk azt, hogy egy meghatározott esetben vajjon elég hűen mutatja-e a bizonyítvány a tehetséget, nagy számok esetében azonban semmi okunk sincs kételkedni abban, hogy a tanulók azon csoportja, amelyiknél jobb az iskolai bizonyítvány, több tehetséges egyént is tartalmaz, mint a rossz bizonyítványú tanulók csoportja.

Hasonló eredményekre vezettek az egy- és kétpetejű *ikreken* végzett vizsgálatok, valamint a különböző fokú rokonságban álló egyének szellemi hasonlóságaira vonatkozó korrelációs számítások. A vérrokonság fokának, vagyis az átöröklési anyag megegyezésének arányában nő átlag a lelki hasonlóság is.

Mindez azt igazolja, hogy testi-lelki hajlamaink szempontjából nem teljesen meghatározatlan nyersanyagként jövünk a világra, hanem elődeink hajlamai bizonyos módon továbbélnek, illetve újraélednek bennünk. De nem lehet-e ezt a továbbadandó átöröklési anyagot valamiképpen módosítanunk? Nem öröklődnek-e azok a testi és lelki kiválóságok, melyeket külső hatások, nevelés, tanulás, gyakorlás, tapasztalás útján szereztünk, fejlesztettünk ki? Vajjon teljesen közömbös-e az utódainkra hagyandó átörökölt hajlamok szempontjából, hogy testi és lelki diszpozícióinkat teljes mértékben kifejlesztjük, vagy pedig paragon hevertetjük?

A közvélemény, sőt a szakpedagógusok nagy része is ma még ama felfogás felé hajlik, hogy a fokozott testkultusz, a torna, sport, egészségügy felkarolása nemcsak az egyének, hanem a *faj egészségét*, az átöröklési anyag javulását, tökéletesedését is szolgálja. Tehát azon véleményen vannak, hogy a testgyakorlással szerzett testi kiválóságok bizonyos mértékben továbböröklődnek, a már meglévő átöröklési anyagot javítják, tökéletesítik. Ugyanígy a lelki élet terén is az értelem fejlesztésétől, a korrektebb erkölcsi magatartásra való törekvéstől az utódoknál már születéstől fogva kiválóbb értelmi és erkölcsi hajlamokat várnak.

A tapasztalat, a megfigyelések és kísérletezések azonban e feltevést nem igazolják. Legalább is távolról sem olyan egyszerű az összefüggés a környezet, a nevelés és az átöröklési anyag módosulása között, mint ezt a közvélemény általában gondolja. Ha folynak is még e téren viták, annyi máris bizonyosnak látszik, hogy az öröklődő testi, lelki diszpozíciókat nem javíthatjuk meg semmiféle testkultusszal, tanulással, neveléssel. Tehát az a testkultusz is, amit a *fajhigiéne*re hivatkozva sok-

szor túlzottan propagálnak, legfeljebb az egyéni higiéniét szolgálja, a faj öröklődő hajlamaira azonban hatástalan. Legfeljebb csak abban az értelemben szolgálhatja közvetve a következő generáció egészségét is, hogy a szülők egészsége, mint kedvező környezethatás, előnyösen befolyásolhatja az utódok számát és egészségét is. Ehhez viszont egyszerűbb eszközök is elégségesek.

Az átöröklési anyag, legalábbis ezidőszert, legfeljebb közömbös, esetleg káros változásokat tudunk előidézni. Ez utóbbiakhoz tartoznak azok a *degenerálódások*, amiket egyes mérgek vagy a röntgen- és rádiumsugarak idéznek elő az átöröklési anyagban. A már beteg átöröklési anyagot gyógyítani vagy általában az öröklődő hajlamokat tökéletesíteni semmiféle külső hatással sem tudjuk. Sőt egyelőre semmiféle kilátásunk sincs arra, hogy ez valaha, valamilyen módon sikerülhet, bár lehetetlennek sem mondható. Ha egykor eljutna idáig a tudomány, bizonyára ez lenne a legértékesebb tudományos eredmény, mely megnyitná a tetszés szerinti emberképzés lehetőségét. Addig azonban — és talán mindvégig — kénytelenek vagyunk az emberképzésben, nevelésben az átöröklésnek hatalmunkon kívül eső korlátaival, adottságaival alkalmazkodni. Legfeljebb az a tudat vigasztalhat, hogy viszont a kedvezőtlen környezethatások, amennyiben nem tartoznak az említett csíraromboló mérgek, illetve besugárzások közé, szintén hatástalanok maradnak az átöröklési anyagra. Tehát pl. a háborús nélkülözések okozta testi elsatnyulás, a szellemi erők parlagon hevertetése, szerzett hibáink, rossz szokásaink szintén nem öröklődnek.

Mai ismereteink szerint csupán egyetlen mód van arra, hogy a jövő generációnak átöröklési anyaga, öröklődő hajlamai kedvezően alakuljanak. Ez a *kiválasztás*, az elődöknek, a szülőknek olyan célszerű összeválogatása, hogy az utódokban minél kedvezőbb átöröklési anyag találkozzék össze, vagyis a kedvezőtlen hajlamok minél nagyobb valószínűséggel kiküszöbölődjenek, a kedvezőek pedig felhalmozódjanak. Ennek törvényszerűségeit és gyakorlati kivitelét vizsgálja az *eugenika* és a modern tudomány ettől várja a faj, az egész emberiség tökéletesedését, gyökerében való megújulását. Ez a ma már nagyon elterjedt, sőt valósággal divatosá váló eugenikai mozgalom természetesen több szempontból közelről érint neveléstani problémákat is. Ezekre azonban itt a rendelkezésemre álló szűk keretek miatt nem térhetek ki. Részletesebben egyik készülő, *Pedagógia és eugenika* c. munkámban szándékozom vele foglalkozni.

Az eddigiek után méltán felmerülhet az a kérdés, mi szerepe marad végül az átöröklés mellett a nevelésnek? A modern átörökléstan azonban semmiképpen sem zárja ki a nevelés lehetőségét, csupán annak korlátait, határait tűzi ki. Az örökölt hajlam ugyanis csupán kifejlesztésre szoruló *diszpozíció*, nem pe-

dig kész, kifejlett tulajdonság. Hogy ilyenné váljunk, ahhoz igenis rászorul fejlesztő hatásokra és ez utóbbiak közé tartozik a nevelés is. Az örökölt hajlamok csupán azt határozzák meg, hogy *mivé lehet* valaki, de nem azt, hogy *mivé kell lennie*. Nem lehet ugyan bárki egyformán bármivé, de hogy valamivé legyen, ahhoz fejlesztő tényezőkre, tehát nevelésre is rászorul. Kedvező fejlesztő hatások, megfelelő nevelés mellett a gyenge örökölt hajlam is bizonyos határok között erőteljesen kialakulhat, míg a kedvezőtlen hatás, nevelés mellett az erős hajlamok is fejletlenül maradnak, vagy ellenkező hajlamok fejlesztésével elnyomatnak. Tehát egyrészt ugyanazon fejlesztő hatásra mindenki egyéni módon, örökölt hajlamai szerint reagál, másrészt azonban egyénileg megfelelően választott ráhatással különböző hajlamok mellett is elérhetünk bizonyos határokig egyenlő eredményt.

Az egyes hajlamok fejlődése azonban a hajlam természete szerint különböző mértékben befolyásolható a külső ráhatással. Így általában a testi fejlődés kevésbé módosítható külső behatásokkal, mint a szellemi fejlődés. Továbbá a nevelő hatás sem fokozható minden határon túl, mert elérünk végül olyan maximumhoz, amelyen túl minden további behatás eredménytelen, vagy legalábbis az eredmény távolról sincs arányban a ráfordított hatással. Az alkalmazható, illetve alkalmazásra érdemes nevelőhatás mértékét természetesen az örökölt hajlamok szabják meg. Ha a hajlamok igen gyengék, akkor csak rendkívül nagy nevelőhatás esetén, vagyis gyakorlatilag sohasem érhetünk el számottevő eredményt. Viszont igen erős hajlamokat már csekély hatás is hatalmasan kifejleszt, ezért ezek fejlődésének meggátlása is nehézségekbe ütközik, olykor gyakorlatilag lehetetlen. Tehát a nevelőhatás nagymértékben pótolhatja az örökölt hajlamok egyes fogyatosságait, de nem minden határon túl. Ezért érhetünk el eredményeket legalább *gyógypedagógiai* hatással még válságos esetekben is, de viszont a *gyógypedagógia* szükségessége igazolja az átöröklésnek rendkívül nagy és nehezen leküzdhető jelentőségét.

A nevelés célját és eszközeit tehát mindig az örökölt hajlamokhoz kell szabnunk, különben minden fáradozásunk szármalmas sikertelenségre vezethet. A hajlamokat a nevelő nem adhatja, azok a létezés első percétől fogva megvannak, a szülőktől öröklődnek egyszer s mindenkorra, azokból elvenni, vagy hozzájuk tenni később már nem lehetséges. Csupán az áll bizonyos mértékig hatalmunkban, hogy a meglevő hajlamokból, melyeket és milyen arányban fejlesszünk.

Az örökölt hajlamok megállapítása nem mindig könnyű. Az előttünk megjelenő, kialakult lelki alkat nem mutatja tisztán az egyénnek veleszületett, örökölt hajlamait, hanem ezeknek és a különböző környezethatásnak, nevelésnek eredményét. Csupán az utóbbi hatások leszámításával juthatunk el az eredeti hajlam-

hoz. Az erre begyakorolt szemű nevelő a gyermekkel való kevesebb foglalkozás után már meglehetősen nagy valószínűséggel felismeri, hogy mik a gyermek eredeti, veleszületett testi-léleki adottságai és mik azok a sajátságai, melyeket inkább az eddigi környezetével, nevelkedésével lehet magyarázni. Ujabbán megfelelő próbáknak, u. n. *teszt*eknek alkalmazásával iparkodnak behatóbban és rövidebb idő alatt felismerni az egyén eredeti hajlamait. Mindezek mellett alkalomadtán igénybevehetjük az *átörökléstan* egyes módszereit, főleg a *családvizsgálatok* módszerét. A családdal, a szülőkkel való érintkezés alkalmával, pl. a szülői fogadóórákon vagy környezettanulmánnyal kapcsolatban gyakran nyílik ugyanis alkalmunk a családban öröklődő különféle hajlamok megállapítására.

Csak így, a világrahozott, eredeti hajlamok ismerete alapján lehet szó *egyéni nevelésről*. Éppen ezért az *átörökléstan*, a *tehetségvizsgálatok* és *jellemvizsgálatok* elveinek és módszereinek ismerete főleg a hivatásos pedagógusok számára feltétlenül kívánatos. Nálunk csak ujabbán mutatkozik ezirányban nagyobb érdeklődés,* pedig az említett problémák nemcsak a nevelés szűkebb körű feladatait érintik, hanem egyúttal a modern társadalmi élet legsürgősebb, legaktuálisabb kérdései is, amikkel s szorosabb értelemben vett nevelőkön kívül mindazoknak kellene foglalkoznia, akik *embereket*, főleg nagyobb *embertömeget* irányítanak. Hiszen, mint említettük, minden munkakörben csak az végezhet igazán szakszerű, eredményes munkát, aki ismeri a reá bízott megmunkálandó anyag természetadta sajátságait.

Dr. Somogyi József

Vitás kérdések a számtantanításban

A következőkben pár kérdést akarok fölvetni a számtantanítás köréből, amelyekről a pedagógiai bizottság ülésein, előadások, hozzászólások vagy magánbeszélgetés alkalmával azt tapasztaltam, hogy nincsen egyöntetű vélemény, pedig a rendelkezésre álló érvekkel egyeztetni lehetne az ellentétes álláspontokat. Ez azért is kívánatos, mert a vélemények többször a tantervi útasítással is ellenkeznek, amivel nem azt akarom állítani, hogy a tantervi útasítás módszerre vonatkozó rendelkezéseivel ne lehetne vitába bocsátkozni. Lehet, sőt bizonyos körülmények között hasznos is az ilyen vita. De a pedagógiai

* Lásd Dr. Somogyi József: *Tehetség és Eugenika* című művét, (Bpest, 1934., 414 l., Eggenberger-féle könyvkereskedés [Rényi Károly] Kossuth Lajos-u.) — Szerk.